

Душан Пророковић

Центар за стратешке алтернативе, Београд

ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ (БЈР) МАКЕДОНИЈЕ*

Сажетак

Геостратегијски, Македонија је најважнија земља Балкана. Проходна је по вертикали и хоризонтално и представља комуникацијско средиште региона. Ипак, она нема стратегијску дубину па је рањива. Политички систем је нестабилан, а међуетнички односи лоши, што је неповољно по геополитички положај. Уз то, Македонија има крупне спорове са све четири суседне земље. Начин за поправљање позиције се тражи у везивању за САД, којима је Балкан важан у спречавању ширења зоне утицаја Русије и Немачке на источни Медитеран.

Кључне речи: Македонија, Балкан, етнички састав становништва, међуетнички односи, НАТО, атлантизам, неоосманизам, геополитика, геостратегија.

* У СФР Југославији Социјалистичка Република Македонија је била једна од шест федералних јединица. Због њеног назива током пет деценија постојања трајао је и грчко-југословенски спор. Декларацијом о независности од 25.09.1991. проглашава се име државе Република Македонија, што опет изазива реакцију Грчке. У Грчкој Македонија је назив за северни регион са седиштем у Солуну (Македонија), а грчки званичници наводе и низ историјских разлога због којих се назив Македонија не може везивати за државу проистеклу распадом Југославије. Услед грчког протеста, ова држава је у ОУН примљена 08.04.1993. Резолуцијом Генералне скупштине бр. 47/225 под „привременим“ називом-Бивша југословенска Република Македонија (мак. Поранешна Југословенска Република Македонија, енг. Former Yugoslav Republic of Macedonia, па се зато често користи скраћеница FYROM). До 2013. године под уставним именом Републику Македонију је признало 125 чланица ОУН, међу њима и четири сталне чланице СБ-САД, Велика Британија, Русија и Кина, али је у већини међународних организација задржан назив БЈР Македонија. Резолуција ГС ОУН може се пронаћи на: <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r225.htm>

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ЕТНИЧКА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА И МЕЂУЕТНИЧКИ ОДНОСИ

Македонија је јужноевропска и балканска држава. У њој се издвајају три рељефне целине: 1) планинска област западне Македоније, коју чине кречњачки масиви западно-вардарске групе планина-Пелагонида и Шарски масив, а у које се усецају дубоке долине и котлине; 2) Повардарје или Ниска Македонија, тектонски лабилан простор испуњен рекама и језерима, са низом међусобно повезаних котлина; 3) источно-македонска планинска област која припада старим грамадним планинама родопског система¹⁾.

Иако је континентална земља без излаза на море и по површини мала (25.713 км² са 748 км дугом копненом границом), речним долинама и котлинама територија је проходна и по вертикали којом се средња Европа повезује са Егејским морем, и по хоризонталној којом се повезују западна црноморска и јужна јадранска обала. Анализирајући Балканско полуострво, Јован Цвијић је закључио да постоје две географске области од посебног значаја. Прва је *Централна област*, а друга *Територијално језгро*, као кључна тачка Централне области. Централна област се налази у четворуглу Софија-Ниш-Приштина-Скопље, она није геометријско средиште Балкана, али је „у комуникацијском, војно-стратегијском, политичком и културно-цивилизацијском смислу свакако његово срце“²⁾. Територијално језгро представља простор који обухвата шири регион Скопља, укључујући Скопску Црну гору, Водно, Куманово и српски Бујановац. Агломерација главног града Македоније је Територијално језгро Балкана и то је још један разлог због којег је Македонија „војногеографски и геостратегијски веома значајна за регионалне силе (Турску и Немачку) и за суседе“³⁾. На основу одлуке Собранија, Влада Македоније је 09.10.2008. признала независност „Републике Косово“ и успоставила билатералне односе, па се у званичним подацима наводи како се Македонија има пет суседа⁴⁾. Формално-правни статус тзв. Републике Косово је споран,

1) Драган Василески, Благоја Маркоски, Никола Панов, Никола В. Димитров, Ѓорѓи Павловски, Национална географија за II-ра година реформирано гимназиско образование, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 31-42.

2) Миломир Степић, Геополитичке импликације српских миграција. У: „Српско питање-геополитичко питање“, Јантар група, Београд 2004, стр. 268.

3) Драгољуб Секуловић, Војна географија 2. Медија центар Одбрана, Београд, 2011, стр. 123.

4) Радило се о координираној акцији САД са циљем геополитичке изолације Србије. Истог дана је идентичну одлуку донела и Црна Гора, чиме су сви јужни суседи Србије признали „Републику Косово“. У Скопљу су у размаку од неколико сати одлучивали и Народно

па се може констатовати и како се Македонија граничи са четири државе: Грчком, Бугарском, Србијом и Албанијом⁵⁾.

Централнобалкански положај условио је и велико мешање становништва. Деловањем ендогених и егзогених фактора, кроз планинске масиве на истоку и западу земље су се усецале речне долине спуштајући се ка тектонским депресијама и пробијајући природне путеве. Ови путеви са запада и истока бочно су се припајали навардарски коридор, који се простира правцем север-југ као природни комуникацијски правац, што је омогућило контакте становништва из различитих географских средина. Простор Македоније је контактна зона више разнородних етничких група, па је у комуникацији са грчким, бугарским, албанским, турским, влашким, цинцарским, ромским и ромејским окружењем словенско становништво, које је говорило једним језиком и углавном било истог порекла, формирало свој систем вредности, делимично различит од системâ вредности који су постојали међу саплеменицима у осталим деловима Балканског полуострва. Посебан печат формирању система вредности дају два утицаја-византијски и отомански.

Од словенског и словенизираног становништва формира се „етнички флотантна маса“⁶⁾. У западним и јужним деловима то је било становништво код којег је преовладала свест о српском пореклу, док се у источним деловима више везивало за бугарски идентитет. Некадашњи премијер Србије Стојан Новаковић увиђа сличности, али их ипак назива посебним народом, различитим и од Срба и од Бугара⁷⁾. Код бугарских политичара преовлађује јединствен став да је македонски само регионализам ширег бугарског идентитета.

Поред свега, код великог дела словенског становништва у Македонији развијена је и особина „моралне мимикрије“. Тешко је било одредити њихов национални предзнак, јер се или нису изјашњавали, или јесу онако како су разни „пописивачи“ желели да чују. Уз то, у XIX веку, када долази до стварања националних држава Срба, Бугара и Грка, становнике Македоније почели су сви да

собраније и Влада. Одлука Владе Македоније о признавању „Републике Косово“ може се пронаћи на званичној интернет страници: <http://vlada.mk>.

- 5) Преамбулом Устава Србије Косово је дефинисано као Аутономна покрајина под временом међународном управом. Једнострано проглашену независност косовских Албанаца до марта 2013. је признало око 90 чланица ОУН. Овим бројем се стално манипулише, па тачан број није утврђен.
- 6) Јован Цвијић, Проматрања о етнографији македонских Словена. [електронска верзија]. Књижара Геце Кона, Београд 1906.
- 7) Ján Rychlík a kol., Mezi Vídni a Čaňhradem 1. Višehrad, Praha, 2009, str. 257.

својатају. Отуда и различите процене о броју и саставу становништва Македоније у различитим истраживањима.

Проблем се јављао и у томе што за време отоманске управе Македонија није постојала као територијална целина, па су различити аутори посматрали различити простор. Отуда и разлика у укупном броју становника. У географском смислу, Македонија се делила на: вардарски, пирински и егејски део. Данашња држава Македонија се простире вардарским и делимично пиринским делом. То је део који је после балканских ратова 1912-13. године припао Србији. Македонска држава се простире до граница које је ослободила српска војска. Већи део Пиринске Македоније је у Бугарској, а целокупна Егејска Македонија у Грчкој (данашњи грчки регион-Македонија).

Табела бр. 1: Резултати различитих пописа у Македонији 1889-1905⁸⁾.

		Словени	Срби	Бугари	Грци	Турци	Албанци
Гопчевић	1889	/	2.048.000	57.600	201.140	231.400	165.620
Николаидес	1889	454.700	/	/	656.300	576.600	/
Канчев	1900	/	700	1.184.036	124.211	489.664	225.125
Остерајх	1905	2.000.000	/	/	200.000	250.000	300.000
Попис	1895	1.300.000	/	/	250.000	550.000	125.000

Пошто је после 1945. Македонија добила статус аутономне, југословенске социјалистичке републике, стекли су се институционални услови да „национално флотантна маса“ прерасте у македонску нацију. Комунистичко руководство је подстицало национално заокруживање Македонаца, како би се што више истиснуо српски утицај из овог географског подручја⁹⁾. Уз помоћ Савеза комуниста 1967. сазван је тзв. Сабор Македонске православне цркве

8) Спиридон Гопчевић је био истраживач из Србије, Константинос Николаидес из Грчке, Васил Канчев из Бугарске, а Карел Остерајх из Аустрије. Турски попис је обухватао шире подручје од Македоније и спровођен је у Солунском и Битољском вилајету, као и Скопском санџаку. Према: Jaromir Budský, Etnická skladba osmanské Makedonie v období let 1878-1913. U: Slovanske historické studie, 24/1998, Bratislava 1998, str. 311-372.

9) Комунистичка Југославија је почивала на крилатици „слаба Србија, јака Југославија“. Српски интерес је систематски сабијан од стране Партије и власти, па Срби у БиХ и Хрватској нису имали право ни на какву аутономију, док су истовремено у Србији формиране две аутономне покрајине-Војводина на северу и Косово на југу. У Црној Гори и Македонији се пуно радило на стварању две нове нације. Више у: Josip Broz Tito, Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941-1945. [knjiga I]. Kultura, Beograd, 1947, str. 131; Rodoljub Čolaković, Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije. Institut za očuvanje radničkog pokreta,

Beograd, 1963, str. 201. Почетком XXI века видљиво је да су западни центри моћи настали са спровођењем истог принципа, па све чине како би се српски утицај на Балкану минимализовао. Разлози оваквог притупа водећих земаља НАТО и ЕУ су геополитички.

на Охриду, на којем се дотадашња архиепископија „отцепила“ од матичне Српске православне цркве. Ово је својеврстан куриозитет јер су „атеистичке власти које су иначе прогониле цркву и одбијале сваки додир са религијом, биле главни учесник у формирању нове црквене заједнице“¹⁰⁾. До данас, одлуку македонске цркве није признала ниједна помесна православна црква, па је њен статус остао споран. Како се касније испоставило, у свему је македонски клер имао и подршку споља, пре свега од Ватикана¹¹⁾.

У тражењу историјских темеља македонског идентитета, комунисти се углавном нису одмицали даље од револуционарне борбе ВМРО¹²⁾. То је било тајно друштво, настало у Солуну 1893. са ћелијама широм Балкана-од Једрена и Варне, до Битоља. Унутар расуте организације постојао је изграђен став да се треба борити против отоманске окупације, али и разлике шта учинити после тога. Једно крило је било за стварање „аутономне Македоније“, а друго за припајање Бугарској. Прва опција је подразумевала ослањање на Србију. Сукоб између „федералиста“ и „врховиста“ у периоду између два светска рата биће и оружани у појединим македонским селима¹³⁾. Јак утицај Бугарске одржао се још дуго, што је 1949. посебно забрињавало САД. Разлазом Јосипа Броза и Јосифа Висарионовича 1948. Југославија се удаљава од совјетске орбите и ствара се нови геополитички оквир на Балкану. САД страхују да уз подршку СССР може доћи до активирања Бугарске у Македонији, са циљем формирања балканске геополитичке хоризонтале Софија-Скопље-Тирана¹⁴⁾. Тиме би био угрожен и опстанак Југославије,

10) Душан Пророковић, Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века. Службени гласник: Геополитика, Београд, 2012, стр. 554.

11) Погледати: др. Жарко Гавриловић, Давид против Голијата, књигапета. Енциклопедија православља, Београд 2010, стр. 76-78.

12) Внутрешна Македонска Револуционарна Организација . Иницијатори оснивања били су млади македонски интелектуалци-Дамјан Груев, Гоце Делчев и Иван Хациниколов. Идеолог ове организације постаје Ђорче Петров, професор бугарске гимназије у Солуну.

13) „Врховисти“ су били антијугословенска струја и за припајање Бугарској, под контролом Централног македонског комитета, што је на бугарском језику Върховен македонски комитет, па отуда и назив „врховисти“. Њима је припадао Владо Черноземски, атентатор на краља Александра I Карађорђевића у Марсеју 1934. године. Ово крило ВМРО је контролисало југозападни део Бугарске и имало добро наоружане јединице. Њихов утицај осећао се у источним деловима Вардарске Македоније, Охриду и Крушеву. „Федералисти“ су заговарали останак у Југославији, уз обезбеђивање аутономије за Македонију. Чинили су га углавном припадници ВМРО окупљени око ћелија у Куманову, Скопљу и Битољу.

14) У САД је постојала бојазан да би удруживањем совјетско-бугарских снага могло доћи до отварања питања Македоније и организовања референдума о осамостаљивању. После пораза комунистичких снага у Грчкој и заостравања односа са Југославијом, једина држава са изласком на топло море у којој је Москва имала доминантан утицај,

а СССР би имао контролу над територијом која повезује Црно море и Јадран.

После осамостаљивања у Македонији се развија и процес тражења историјских корена у античким временима. У туристичким брошурама Македонијасе означава „колевком цивилизације“, међународни аеродром се назива „Александар Велики“, у центру Скопља су подигнути монументални споменик Александру Македонском и тријумфална капија, а зграде јавних установа се зидају у „македонском античком“ стилу¹⁵⁾. Ово изазива доста полемика унутар Македоније, па консензус о томе шта представља „стубове националне идентификације“ и даље не постоји. Македонски народотворни процес још увек није завршен, а у условима глобализације, када национални идентитети слабе, то изазива и слабије везивање појединаца за колективни идентитет¹⁶⁾.

Табела бр. 2: Етничка структура становништва у Македонији¹⁷⁾

	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Срби	Муслимани	Власи	Бугари
Σ	1.290.981	506.083	77.959	53.879	38.939	19.571	9.695	1.417
%	65.17	25.57	3.85	2.66	2.08	0.97	0.47	0.07

Насупрот раслабљеном и дезоријентисаном македонском, стоји хомогени албански фактор. Албанско питање је највеће унутрашње политичко питање. Албанци чине четвртину популације и етнопросторно су компактни, насељени у западном делу земље, територијално повезани са својим сународницима у источној Ал-

остаје-Албанија, па су САД рачунале да циљ Москве може бити повезивање Софије и Тиране. О овоме више у поглављу-Процена способности југословенског режима да одоли совјетском притиску током 1949. У: Momčilo Pavlović, Dokumenti CIA o Jugoslaviji 1948-1983. Institut za savremenu istoriju: Fakultet bezbednosti: Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 51-65.

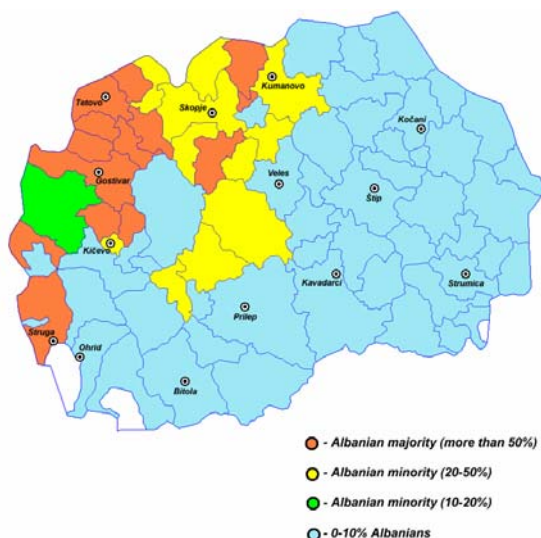
15) О овоме се више може прочитати у чланку Метџа Брунвасера у Њујорк тајмсу од 13.10.2011 (Matthew Brunwasser, Concerns Grow About Authoritarianism in Macedonia, New York Times, October 13 2011) . Доступно на: http://www.nytimes.com/2011/10/14/world/europe/concerns-grow-about-authoritarianism-in-macedonia.html?pagewanted=all&_r=0. Такође и у чланку београдског недељника „Време“: Siniša Stanković, Muke po Aleksandru, Vreme, br. 1104, 1. mart 2012. Доступно на: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1038309>

16) О коришћењу симбола у изградњи националног идентитета и неопходности консензуса по том питању више у: Heinz-Gerhard Haupt, Charlotte Tacke, Die Kultur des Nationalen. Sozial- und kulturgeschichtliche Ansätze bei der Erforschung des europäischen Nationalismus im 19. und 20. Jahrhundert. U: Hardtwig, W.; Wehler, H.-U.: Kulturgeschichte heute. Göttingen, 1996, str. 270-273.

17) Приказани су резултати пописа из 2002. године. Резултати пописа који је почео 2011. године још увек нису у потпуности обрађени, с обзиром да су Албанци у појединим срединама одбијали да се попишу. Обрађени резултати претходног пописа и актуелне процене, доступни на страници: Државен завод за статистика на Република Македонија, <http://www.stat.gov.mk>.

банији и на Косову. Они су муслимани и припадају етничкој заједници планинских Гега. Међу осталим сународницима на Балкану „македонски Албанци се сматрају за традиционалисте, исламски оријентисане и заостале“¹⁸⁾.

Мапа бр. 1: Етничка структура становништва Македоније¹⁹⁾

Македонско-албански односи су лоши и класичан су пример „латентног конфликта“. Ескалација међуетничке нетрпеливости дешава се 2001. године када долази до вишемесечних оружаних сукоба. Поприште сукоба који је трајао од 22. јануара до средине августа био је северозападни део земље. Албанске паравојне формације су имале један командни штаб и добар систем координације унутар тзв. Ослободилачке народне армије (ОНА). На почетку конфликта македонске снаге су биле „потпуно неспремне да се изборе са изазовима албанске побуне у земљи“²⁰⁾. Зато су брзо изгубиле контролу над низом села и важним градом-Тетовом, али су се до краја сукоба консолидовале и нанеле неколико тешких пораза албанским паравојним формацијама (Танушевци, Арачиново и повратак контроле над Тетовом).

18) Patrick Gingle, Kosovo: Stručná Historie Štátů. Libri, Praha, 2009, str. 121.

19) Мапа преузета са: <http://www.hoeckmann.de/karten/europa/makedonien/index-en.htm>

20) Ову оцену је изнео аналитичар тужилаштва Хашког трибунала Виктор Бетрученко на сведочењу у случају број IT-04-82-T 17.05.2007. године (Тужилаштво против Љубета Бошковског и Јохана Тарчуловског). Сведочење доступно на: http://icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/trans/en/071106IT.htm

Уз велика материјална разарања и око 170.000 расељених становника, македонска страна је имала и 58 погинулих припадника војске и полиције и 269 рањених, као и 10 убијених и 75 рањених цивила. Претпоставља се да је број жртава на албанској страни био око 2500²¹⁾. Нови оружани сукоб избио је октобра-новембра 2007. године, када је у планинским подручјима Шаре албанска терористичка група извела неколико акција. У одговору македонских специјалних полицијских снага убијено је 7 и ухапшено 69 терориста²²⁾.

Последњи масовни сукоби одиграли су се у пролеће 2012. године, а трајали су неколико недеља. У Скопљу, Тетову и Прилепу долази до низа масовних туча између млађих Македонаца и Албанаца, а криза кулминира 12. априла убиством петорице Македонаца код Железарских језера у близини Скопља. Тада, по први пут почиње да се говори и о религијској димензији сукоба²³⁾.

Мапа бр. 2: Поприште сукоба у Македонији 2001. године

- 21) Премаподацимаиз: Бела Книга- Тероризмот на т.н. Ослободителна национална армија, Министерство за Внатрешни работи на Република Македонија, Скопје, 2001, стр. 145-159.
- 22) Операција македонске полиције звала се „Планинска бура“ и изведена је 07.11.2007. у селима Бродец, Весала и Вејце. Претходно су терористи напали полицијску станицу у Танушевцима при чему је један полицајац убијен, а двојица рањена.
- 23) Међу осумњиченима за убиство код Железарских језера су и лица која су учествовала у борбама против НАТО снага у Авганистану и Ираку. Њихово хапшење изазвало је масовне протесте Албанаца у центру Скопља на којима је учествовало више од 10.000 углавном млађих људи. О акцији македонске полиције вишена: <http://www.mkd.mk/28971/cma-hronika/fatni-ubijcite-kaj-zhelezarsko-ezero>

Неповољно је по укупни положај и што се главни град Скопље, у чијој агломерацији живи више од половине становника Македоније налази у албанском окружењу. Албански етнички елемент се простире правцем северозапад-север од приградских насеља Арачинова, преко Кондова, до Матке, на који се надовезује и градски део који већински насељавају Албанци тако формирајући „географски лук“.

ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ И СПОЉНОПОЛИТИЧКА ОРИЈЕНТАЦИЈА МАКЕДОНИЈЕ

Решавање македонско-албанског сукоба уз медијацију САД и ЕУ 2001. године условило је и изглед уставно-правног система Македоније. Оружани конфликт је завршен тако што су албански терористи морали да предају сво оружје, а заузврат су требали да буду амнестирани. Акција демилитаризације је спровођена под надзором НАТО и није дала очекиване резултате. Представници албанских паравојних формација су предали око 4.000, док су македонске обавештајне службе баратале са податком да располажу са око 60.000 комада пешадијског наоружања²⁴⁾. Две стране су потписале и Охридски оквирни споразум, којим су гарантована већа права албанској мањини и значајно проширене надлежности локалних самоуправа. Ово је било компромисно решење, па Албанци нису добили регионалну самоуправу, али јесу широке могућности у оквиру општина где чине већину. Охридским споразумом је дефинисано да: промену Устава и закона о локалној самоуправи може изгласати двотрећинска већина само уколико је истовремено за то и натполовична већина посланика мањинских заједница; иста процедура је предвиђена и за доношење закона о културној аутономији, употреби језика, образовању, употреби симбола, личним документима, финансирању локалне самоуправе, локалним изборима и општинским границама; у свим срединама у којима удео мањинске заједнице прелази 20% службени језик је поред македонског и језик мањине; на објекте јавне управе, локалне власти поред заставе Македоније могу истицати и симболе који обележавају идентитет заједнице која чини већину на локалном нивоу; у Уставном суду трећину судија бира већина посланика мањинских заједница²⁵⁾.

24) О акцији демилитаризације Essential Harvest одређене информације могу се пронаћи и на: www.natosummit.cz/makedonie/php4.

25) Текст Охридског споразума може се пронаћи на страници македонског Министарства локалне самоуправе: <http://mls.gov.mk/index.php?news=450>

Захваљујући Охридском споразуму, у 30 општина од укупно 90, македонски није једини службени језик: у 25 општина је то и албански; у пет турски; у две српски; и у по једној ромски и влашки (до неслагања у збиру долази јер су у четири општине чак три службена језика)²⁶⁾. И пре 2001. године, политичке партије у Македонији су биле углавном формиране по етничким вертикалама, мада је било неколико значајних покушаја стварања „мултиетничких странака“²⁷⁾. После 2001. етничка основа политичког система је једина могућа. Такође, услед сложеност система гласања за поједине одлуке, али и због сталног притиска САД и ЕУ који у политичкој пракси представљају гаранте спровођења споразума, коалиције македонских и албанских политичких партија су неминовност. Тиме се Албанцима обезбеђује и трећина места у извршној власти, па често долази до бизарних ситуација²⁸⁾. У фебруару 2013. за министра одбране је изабран Талал Цафери (Talal Xhaferi), некадашњи командант 116. бригаде тзв. Ослободилачке националне армије. Његов претходник Фатмир Бесими (Fatmir Besimi) је као министар одбране положио венац на споменик погинулим борцима терористичке ОНА-е, а потом је изабран за заменика премијера са посебним задужењем да се бави европским интеграцијама²⁹⁾.

Уставно-правни систем је резултат интернационализације македонског питања узроковане ескалацијом међетничке нетрпељивости, па се и политички систем одржава сталним интервенцијама спољних фактора. Веза између спољнополитичког везивања

26) Албански је службени у општинама: Арачиново, Боговиње, Брвеница, Бутел, Врпчиште, Гостивар, Дебар, Долнени, Желино, Зелениково, Јегуновце, Кичево, Крушево, Куманово, Липково, Петровец, Сарај, Сопиште, Струга, Студеничани, Теарце, Тетово, Чарир, Чашка и Чучер Сандово. Турски у општинама: Врпчиште, Гостивар, Маврово и Ростуша, Пласница и Центар Жупа. Српски у: Старо Нагоричане и Чучер Сандово. Влашки у Крушево, а ромски у општини Шуто-Оризари. О овоме више на страници: Заедница на јединици локална самоуправа на Република Македонија, www.zels.org.mk.

27) Успео покушај стварања „мултиетничке странке“ био је случај Демократске алтернативе Васила Тупурковског, која је била мањински партнер у влади 1998-2000. и трећа по снази на политичкој сцени. Због низа афера шефа странке најпре је изгубила на рејтингу, а затим се и распала после изласка из власти.

28) Македонске политичке странке најчешће уопште не могу да утичу на то кога ће албанска страна предложити, а неизбор министра доводи до губљења већине у парламенту и пада владе. Због тога су до сада уз мало јавних негодовања углавном изгласавани сви албански предлози.

29) Обојица су представници највеће албанске партије у Македонији-Демократске уније за интеграцију (ДУИ). Председник мање албанске партије-Демократске партије Албанаца (ДПА), Мендех Тачи (Menduh Thaci), изјавио је у марту 2012. како је „Македонија експериментална држава“ и да је у случају нових промена граница на Балкану „пожељно оформити етничку албанску државу“. Према: Радио телевизија Србије, 19.03.2012. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/1066116/Opet+napadi+u+Skoplju.html>

за „стратешког партнера“ и стабилности политичког система је очигледна. „Македонија је опкољена са четири државе, од којих су чак три несразмерно снажније и потенцијално ревизионистичке. Сви смерови и правци, за Македонију као земљу без стратешке дубине и ослонаца, од велике су важности“³⁰⁾. Македонија располаже скромним војним снагама и економским капацитетима, па је принуђена да сопствену безбедност обезбеђује приступањем војним савезима³¹⁾.

Због овога је свој геопростор ставила на располагање НАТО-у, или прецизније речено-САД. И поред исказаних жеља да уђе у НАТО, што је консензуални став власти и опозиције, Македонији то није пошло за руком због противљења Грчке, која тражи да се најпре реши спор око имена државе. Кључни тренутак за ово питање био је Самит НАТО у Букурешту 2008. године, када је и притисак на Грчку од стране САД био највећи³²⁾. Део политике везивања за Запад је и тежња да држава постане чланица ЕУ. Сви потези који се вуку на унутрашњем и спољном плану од 2005. када је Македонија званично постала кандидат за чланство (претпоследњи степен у процедури пријема) подређени су овом циљу³³⁾.

Четири су недостатка у оваквом приступу. Прво, безусловно везивање за западне земље није донело очекивану економску корист. Номинални БДП земље се креће испод 10 милијарди долара годишње, док се према паритету куповне моћи процењује на 20-22 милијарде (по глави становника је то испод 4.500 у номиналном

30) Милош Кнежевић, Мозаик геополитике. Институт за политичке студије, Београд 2008, стр. 44.

31) Jan Trapans, Phillip Fluri, [ed.]: Defense and Security Sector Governance and Reform in South East Europe. Volume II: Macedonia, Moldova Romania. GCDCAF, Geneva 2003, p. 26.

32) Самит у Букурешту је био изузетно неуспешан за циљеве САД у источној Европи, иако су позивнице за НАТО чланство добиле Хрватска и Албанија. Македонија тај позив није добила, а Украјина и Грузија нису добиле тзв. МАП. На овом скупу осетило се противљење Немачке и резервисаност Француске у погледу даљег ширења НАТО ка постсовјетском простору, па је у таквим околностима Грчкој било лакше да блокира чланство Македоније. О закључцима Самита НАТО, више на: : http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm . О расправи током Самита и питању чланства Македоније више у чланку Мирослава Лазанског у београдским новинама „Политика“ од 04.04.2008. Доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Neuspeshan-samit-NATO-a.lt.html>.

33) Македонија је статус кандидата добила 17.12.2005. Проблем за пријем је и константно противљење јавног мњења у Немачкој, Аустрији и Италији даљем ширењу ЕУ после 2004. Према истраживању Европске комисије, однос за и против пријема Македоније је 2006. био (изражено у процентима): у Немачкој 40-52; у Аустрији 32-61; у Италији 40-43. До 2013. овај однос се услед кризе у ЕУ свакако погоршао по Македонију. European Commission, Special Eurobarometer, Attitudes Towards European Union Enlargement, Brussels, 2006, pp. 65-69.

износу и око 9.000 долара према паритету куповне моћи)³⁴⁾. Незапосленост је преко 30%, а међу млађима од 24 године чак 55%. Уз то, већина економских активности се одвија у скопској агломерацији, па су две трећине земље економски девастирана подручја. Друго, преко механизма ЕУ отворен је простор за Немачку, а дугорочни интереси САД и Немачке на Балкану се све мање подударају. Имајући у виду унутрашњу нестабилност и поделе, ово може утицати на даље погоршавање положаја државе³⁵⁾. Треће, кључног партнера САД у региону представљају Албанци, који су и највећа претња опстанку Македоније. Потпуним препуштањем утицају атлантизма Македонија омогућава САД широк маневарски простор за даље геополитичке калкулације. Део тих рачуница је и „великоалбанско питање“, па се може показати како ће резултат текуће македонске оријентације бити нестанак данашње Македоније. И четврто, везивање за САД отворило је посебно поглавље: нове могућности за пенетрацију турског утицаја³⁶⁾. Македонија је тако постала главна карика у даљем неоосманистичком продору ка унутрашњости Балкана. С обзиром да је карактеристика турске геополитичке концепције ослањање на верски фактор, то ће утицати на даље дестабилизовање Македоније³⁷⁾.

МАКЕДОНИЈА КАО ГЕОПОЛИТИЧКИ ОБЈЕКАТ

Иако су САД биле војно-политички активније у БиХ, Хрватској и на Косову, македонско питање нису занемаривале. Још 1992. војска САД је одржала вежбу на полигону „Криволак“, после чега се трајно стационира на аеродрому Петровец поред Скопља. Од 1994. ово је званична војна база са задатком да штити интересе САД у региону. Почетком 1995. је формирана посебна мисија УН-

34) Подаци за различите године се разликују, па се зато износе оквирне вредности. Према извештајима ММФ-а, доступним на: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/weorept.aspx?sy=2006&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=962&s=NGDPD%2CNGDPDPC%2CPPPGDP%2CPPPPC%2CLP&grp=0&a=&pr.x=65&pr.y=14>

35) О немачком војном позиционирању на Балкану, а преко учешћа у мисији КФОР на Косову више у: Christophe Reveillard „L'Allemagne et la stratégie européenne de défense. Géostratégiques, no. 2, Paris, 2001, pp. 67-72.

36) О поклапању стартешких циљева САД и Турске у Европи, нешто више се може прочитати у: Sabri Sayari, The United States and Turkey's Membership in the European Union. U: The Turkish Yearbook of International Relations, vol. XXIV, Ankara University Press, Ankara 2003, pp. 167-176.

37) Дасетурски утицај више шири (пара)религијским каналима, него званичним политичким упозорава Ксавијер Бугарел. Више у: Xavier Bougarle, The New Balkan Islam. ISIM, Leiden 2000. Дарко Танасковић указује и на чланак истог аутора: Vecchio Islam e nuovo Islam nei Balcani contemporanei. Stroia religiosa dell' Islam nei Balcani, Milano 2008, str. 477.

УНПРЕДЕП, која је надзирала српско-македонску границу³⁸⁾. Током 1998. ова земља постаје фактички полигон НАТО за припрему напада на СР Југославију, који је уследио 1999, а са формирањем војне мисије КФОР, постојећи капацитети се проширују, па се успоставља шпијунско-сателитска база и логистички центар КФОР у Куманову³⁹⁾. За САДМакедонија има велики геостратегијски значај и њихов утицај од 1992. у континуитету јача. Данашњи циљ атлантистичке геополитичке концепције није се много променио од циљева са почетка XX века: да се формирањем „геополитичког и геостратегијског лука“ онемогући јачање немачког и руског утицаја или присуства у јадранском и егејском приобаљу⁴⁰⁾. „Инфилтрација САД (НАТО) сукцесивно се спроводи из два смера и оба имају исходиште у геополитички и геостратегијски кључним областима Балкана. Један је оријентисан са северозапада ка југоистоку и води у средиште тзв. *Динарске тврђаве*, док је други усмерен од југа/југоистока према северу/северозападу и долином Вардара води у *Централну област Балканског полуострва*, тј. у само његово срце-*Балканско језгро*. Циљ је да се та два сегмента споје у *интегрални балкански геополитички и геостратегијски лук*. Његову окосницу чинило би низ упоришта, база и полигона који би били лако доступни како из Јадранског басена (акваторије, лука и аеродрома на обали), тако и из Панонског“⁴¹⁾.

Упоредо са САД, у Македонији се све више активира и Турска. За Ахмета Давутоглуа (*Ahmet Davutoğlu*) географска дубина новог стратешког продора Турске је идентична географској дубини некадашње Отоманске царевине⁴²⁾. Као савезнике, неоосмани-

38) О циљевима и ангажмана мисије више на: http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unpred_p.htm

39) О америчком војном присуству у Македонији више у чланку Андреја Млакара и Бранкице Ристић „Америчке војне базе на Балкану“ у „Гласу јавности“ од 29.11.2009. Доступно на: <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/nedelja/glas-javnosti-29-11-2009/americke-vojne-baze-na-balkanu>

40) О интересу атлантизам да спречи повезивање Русије и Немачке, али и да их истовремено што је могуће даље „одгура“ од обала Средоземног мора први је писао Халфорд Макиндер, а нешто на ову тему се може закључити и из појединих радова Збигњева Бжежинског и Џорџа Фридмана. На овај циљ атлантизма такође указује и руски теоретичар Александар Дугин. Више погледати у: Halford D.Z. Makinder „Demokratski ideali i stvarnost. Metaphysica, Beograd, 2009; Zbigniew Brzezinski, The Grand Chessboard. American Primacy And It's Geostrategic Imperatives. Basic Books, New York, 1997. George Friedman, The next 100 years: A Forecast for 21st Century. Doubleday Publishing Group, New York, 2009. Александар Дугин, Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије. Екопрес, Зрењанин, 2004.

41) Миломир Степић, Балкан - шта то (у ствари) хоће Америка. У: Српско питање-геополитичко питање. Јантар група, Београд 2004, стр. 211-212.

42) Дарко Танасковић, Неоосманизам: доктрина и спољнополитичка пракса. Службени гласник: Службени гласник Републике Српске, Београд, 2010, стр. 28, 35-39.

зам види бугарске Помаке, Албанце, турску мањину у Бугарској и Македонији, те босанске муслимане. У циљу обједињавања мухамеданског фактора Турска подстиче стварање Евроазијског исламског савета 1995. који окупља исламске заједнице Балкана, Кавказа и средње Азије. Амбициозни планови неоосманизма нису остварљиви без ослањања на моћније савезнике. Историја се понавља, па Турска налази савезника у атлантизму. Као чланица НАТО, Турска је важан ослонац акцијама САД на Блиском Истоку, у: Ираку, Сирији и Ирану. Заузврат, Турска добија могућност јачања утицаја на Балкану. Правац јачања неоосманистичког утицаја креће са истока и протеже се југом Бугарске, подручјима које насељавају Турци и Помаци, а на западу се наставља територијом Албаније, централног Косова, северне Црне Горе, Рашке до централне Босне. Незаобилазна карика у спајању источне и западне зоне је Македонија. С обзиром да неоосманизам види Албанце као важне партнере, а да је у Македонији бројна и турска мањина, Турска већ има отворен пут за реализацију геополитичких циљева. Контролисањем Македоније онемогућава се јачање српско-грчке геополитичке вертикале моравско-вардарским правцем.

Турски аналитичари уопште не доводе у питање српско-грчко савезништво. Гледано из угла Анкаре, Србију и Грчку трајно повезује геополитичка нужда, а религијска блискост и традиционални срдачни билатерални односи, само учвршћују овај пакт. Турска има низ унутрашњих проблема који је дестабилизују, па су препрека реализацији неоосманистичких циљева. Поред њих, питање је и како ће на све реаговати Бугарска. Антитурско расположење у Бугарској је приметно, а источни сусед се и даље схвата као највећа претња, без обзира што су обе земље у НАТО⁴³⁾. Велику улогу у припајању Бугарске балканској геополитичкој хоризонтални имају САД. Бугарска је незаобилазна транзитна земља у пројекту гасовода „Набуко“, али што је по „балканску хоризонталу“ важније, и једна од три учеснице у пројекту нафтовода АМБО (скраћеница од Albanian Macedonian Bulgarian Oil Corporation)⁴⁴⁾. Енергетски коридор би учврстио хоризонталну везу Бугарска-Македонија-Албанија, чиме би пут Турској у другој фази био олакшан.

43) О овоме више у: Daniel Stankov, Zahraniční a bezpečnostní politika Bulharska. U: Stýskalíková, V.; Smekal, H.: Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu. Masarykova univerzita v Brně, Brno, 2004, str. 179-213.

44) АМБОсе помиње 1993. као нафтовод, преко којег би била транспортована сирова нафта од Бургаса, преко Скопља до Влоре. Унеким каснији пројекти маконачно одређиште сепомињејадранскалукаДрач. О пројекту АМБО више на: <http://www.balkananalysis.com/blog/2004/12/29/ambo-trans-balkan-pipeline-agreement-finally-signed>; Aleksis Trud, Geopolitika Srbije. Službeni glasnik, Beograd 2007, str. 156.

Позиција Турске се чини бољом, уколико се у обзир узму испреплетани и комплементарни економски интереси Турске и Немачке⁴⁵⁾. Немачка у дугом историјском континуитету показује тежњу да контролише балканску геополитичку вертикалу која води моравско-вардарским правцем. Ово вероватно може бити само текући савез око конкретних питања, али не и стратешко партнерство. Циљ атлантизма управо и јесте да се ограничи и географски локализује геополитички уплив Немачке, па је за очекивати да би онемогућио стварање стратешке осовине Берлин-Анкара. Ипак, чак ни улазак Немачке у ову стратешку игру не би пуно променио у односу на Македонију, пошто се и због историјских искустава, а и због текуће политике, може рећи како Немачка такође рачуна на албански фактор, као на могућег савезника у региону⁴⁶⁾.

* * *

Македонија нема потребну стратегијску дубину, рањива је и по вертикали и по хоризонтали, а у одређеном спору је са све четири суседне земље: Грчка јој не признаје име; Бугари испољавају резерве према питању постојања македонске нације; Српска православна црква не признаје самопроглашену аутокефалност македонских сваштеника; у великоалбанским пројекцијама се уопште не поставља питање припајања територије Македоније, већ самокојих делова? Истовремено, четвртину становништва чине Албанци, концентрисани у северозападном делу земље и са гарантованим уставним правима која им омогућавају даље јачање положаја. Са друге стране, код етничких Македонаца се осећа све слабија национална кохезија, чему доприноси и лутање у тражењу корена националног идентитета. Македонске власти решење опстанка виде у чврстом везивању за САД и уклапању у атлантистичке геополитичке циљеве. Ту се крије и један од могућих узрока нестанка Македоније или значајног сужавања њених надлежности. Кључни циљ атлантизма на Балкану је спречавање изласка Русије и Немачке на топла мора, због чега је могуће конструисање балканске геополитичке хоризонтале под контролом Турске. Ослањање Турске

45) О поклапању немачко-турских економских интереса више у: Дергачев, В. А.: Геоэкономика. ВИРА-Р, Киев 2002.

46) О интересовању Немачке за албанско питање још крајем осамдесетих више у: Peter Bartl, Albanien: Von Mitteralter bis zur Gegenwart. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1995. О аустријској, а потом и немачкој подршци стварању Албаније у: др. ЂокоСлијепчевић, Српско-арбанашки односи кроз векове са посебним освртом на новије време. Штампариија Острог, Химелстир 1983.

на исламски фактор додатно оснажује положај Албанаца и удаљава Македонију од природних савезника-Србије и Грчке (док би са Бугарском односи остали једнако сложени). Македонија је опстала као држава претходне две деценије, јер је израз равнотеже снага у региону. Гаранције да ће се одржати баланс и у будућности могу се тражити у договору Србије, Бугарске и Грчке. Сва остала решења воде ка стављању македонске судбине у туђе руке, па би о њеној будућности одлучивали други. САД пре свега, али уважавајући у великој мери турске, и у одређеној мери албанске интересе.\

ЛИТЕРАТУРА

- Bartl, Peter. (1995): *Albanien: Von Mitteralter bis zur Gegenwart*. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg.
- Brzezinski, Zbigniew. (1997): *The Grand Chessboard. American Primacy And It's Geostrategic Imperatives*. Basic Books, New York.
- Brunwasser, Matthew. (2011): *Concerns Grow About Authoritarianism in Macedonia*. New York Times, October 13 2011, New York. Доступно на: http://www.nytimes.com/2011/10/14/world/europe/concerns-grow-about-authoritarianism-in-macedonia.html?pagewanted=all&_r=0
- Budský, Jaromir. (1998): *Etnická skladba osmanské Makedonie v období let 1878-1913*. Slovanske historické studie, 24/1998, Bratislava, str. 311-372.
- Василевски, Драган; Маркоски, Благоја; Панов, Никола; Димитров, Никола В.; Павловски, Горѓи. (2002): *Национална географија за II-ра година реформирано гимназиско образование*, Просветно дело, Скопје.
- Гавриловић, Жарко. (2010): *Давид против Голијата*, књига пета. Енциклопедија православља, Београд.
- Girgle, Patrick. (2009): *Kosovo: Stručná Historie Štátů*. Libri, Praha.
- Дугин, Александар. (2004): *Основи геополитике, књига I, Геополитичка будућност Русије*. Екопрес, Зрењанин.
- Кнежевић, Милош. (2006): *Мозаик геополитике*. Институт за политичке студије, Београд.
- Makinder, Halford Dž. (2009): *Demokratski ideali i stvarnost*. Metaphysica, Beograd.
- Млакар, Андреј; Ристић, Бранкица. (2009): Америчке војне бате на Балкану. Глас јавности, 29.11.2009, Београд. Доступно на: <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/nedelja/glas-javnosti-29-11-2009/americke-vojne-baze-na-balkanu>
- Pavlović, Momčilo. (2009): *Dokumenti CIA o Jugoslaviji 1948-1983*. Institut za savremenu istoriju: Fakultet bezbednosti: Službeni glasnik, Beograd.
- Пророковић, Душан. (2012): *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*. Службени гласник: Геополитика, Београд.
- REVeillard, Cristophe. (2001): *L'Allemagne et la stratégie européenne de defense*. Géostratégiques, no. 2, Paris, pp. 67-72.
- Rychlík, Ján a kol. (2009): *Mezi Vídni a Cařihradem I*. Višehrad, Praha.

- Sayari, Sabri.(2003): *The United States and Turkey's Membership in the European Union*. U: The Turkish Yearbook of International Relations, vol. XXIV, Ankara University Press, Ankara, pp. 167-176.
- Секуловић, Драгољуб. (2011): Војна географија 2. Медија центар „Одбрана“, Београд.
- Seton-Watson, Hugh. (1981): *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Year of Austria-Hungary*. Univ. of Washington, Seattle.
- Слијепчевић, др. Ђоко. (1983): *Српско-арбанашки односи кроз векове са посебним освртом на новије време*. Штампарија Острог, Химелстир.
- Stankov, Daniel. (2004): *Zahraniční a bezpečnostní politika Bulharska*. U: Stýskalíková, Věra.; Smekal, Hubert: *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*. Masarykova univerzita v Brně, Brno, 2004, str. 179-213.
- Stanković, Siniša. (2012): *Muke po Aleksandru*. Vreme, br. 1104, 1.mart 2012, Beograd. Доступно на: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1038309>
- Степић, Миломир. (2004): *Српско питање-геополитичко питање*. Јантар група, Београд.
- Танасковић, Дарко. (2010): *Неоосманизам: доктрина и спољнополитичка пракса*. Службени гласник: Службени гласник Републике Српске, Београд.
- Trapans, Jan; Fluri, Phillip, [ed.] (2003): *Defense and Security Sector Governance and Reform in South East Europe*. Volume II: Macedonia, Moldova Romania. GCDCAF, Geneve.
- Trud, Aleksis. (2007): *Geopolitika Srbije*. Službeni glasnik, Beograd.
- Friedman, George. (2009): *The next 100 years: A Forecast for 21st Century*. Doubleday Publishing Group, New York.
- Цвијић, Јован. (1922): *Балканско полуострво и Јужнословенске земље I* [Kindle version]. Књижара Геце Кона, Београд.
- Цвијић, Јован. (1906): *Проматрања о етнографији македонских Словена*. [електронска верзија]. Књижара Геце Кона, Београд.
- Министерство за Внатрешни работи на Република Македонија (2001): „Бела Книга- Тероризмот на т.н. Ослободителна национална армија“, Скопје.
- European Commission (2006): „*Special Eurobarometer: Attitudes Towards European Union Enlargement*“, Brussels.
- Охридски Рамковен Договор (2001). Текст споразума доступан на: <http://mls.gov.mk/index.php?news=450>
- УН, Резолуција ГС 47/225: <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r225.htm>
- Влада на Република Македонија: <http://vlada.mk>
- Државен завод за статистика на Република Македонија: <http://www.stat.gov.mk>.
- Меѓународни монетарни фонд, статистички подаци за Републику Македонију: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/weorept.aspx?sy=2006&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=962&s=NGDPD%2CNGDPDPC%2CPPP%2CCLP&grp=0&a=&pr.x=65&pr.y=14>
- НАТО, Самит у Букурешту: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm .
- НАТО, Самит у Прагу: www.natosummit.cz/makedonie/php4.

УН, Мисија УНПРЕДЕП: http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unpred_p.htm

Dusan Prorokovic

GEOPOLITICAL POSITION OF (FYR) MACEDONIA

Resume

Macedonia does not have the necessary strategic depth. It is geopolitically vulnerable both by geographic vertical and by its horizontal. At the same time Macedonia has some conflicts with all four neighboring countries. This is why all Macedonian governments since its independence looked more or less for a solution in a tighter political and military connection with the USA. The territory of Macedonia has a certain geopolitical significance for the USA. This is why the USA is advocating the maintaining of the existing balance of powers that guarantees survival of Macedonia. Nevertheless the key partners of the USA on the Balkans are Turkey and Albanians. During the mediation in the Macedonian-Albanian conflict the USA has tried to keep in mind the Albanian interests. This resulted in a complicated legal solution which ensured great amount of independence for Albanians (and other minorities). Albanians are using this to strengthen their position which can lead to dissolution of the country. This is why it can be concluded that further insistence on tight binding with the USA can also be an introduction in dissolution of the country. Macedonian stability and its territorial integrity can only be protected in accordance with Serbia, Bulgaria and Greece which would require resolving bilateral conflicts with these neighboring countries.

Keywords: Macedonia, the Balkans, the ethnic composition of the population, interethnic relations, NATO, Atlanticism, Neo-Ottomanism, geopolitics, geo-strategy.

* Овај рад је примљен 01. марта 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. јуна 2013. године.